

*Литвиненко Віктор Андрійович,
доцент кафедри народної хореографії
Київського національного університету культури і мистецтв*

СЦЕНІЧНА ДРАМАТУРГІЯ У ТВОРЧОСТІ ПАВЛА ВІРСЬКОГО

У статті розкрито сутність і значення сценічної драматургії у створенні хореографічного твору. За основу взято творчість Павла Вірського, що яскраво відображає художні підходи до створення багатожанрових танцювальних народно-сценічних полотен. На основі режисерсько-постановочної роботи видатного українського балетмейстера у Державному заслуженому академічному ансамблі танцю України показано практичне втілення високоякісної драматургії у творчому доробку майстра.

Ключові слова: хореографія, народно-сценічна хореографія, драматургія, хореографічний образ, фольклор, жанр, художність, балетмейстер.

Литвиненко Виктор Андреевич. Сценическая драматургия в творчестве Павла Вирского.

В статье раскрыта сущность и значение сценической драматургии в создании хореографического произведения. За основу взято творчество Павла Вирского, которое ярко отражает в период его балетмейстерской деятельности художественные подходы к созданию многожанровых танцевальных народно-сценических полотен. На основе режиссерско-постановочной работы выдающегося украинского балетмейстера в Государственном заслуженном академическом ансамбле танца Украины показано практическое воплощение высококачественной драматургии в его творческом наследии.

Ключевые слова: хореография, народно-сценическая хореография, драматургия, хореографический образ, фольклор, жанр, художественность, балетмейстер.

Viktor Litvinenko. Stage dramaturgy in the masterwork pieces of the choreograph Pavlo Virsky.

The article deals with the nature and importance of drama in creating theatrical choreographic work. Taken as a basis the work of Paul Virski, which clearly reflects the then artistic approaches to the creation of multidisciplinary dance folk scenic paintings. Based directing staging works of the outstanding Ukrainian choreographer of State Honored Academic Dance Ensemble of Ukraine shows the practical implementation of high drama in its artistic heritage.

Key words: horeohrafyya, folk stsenycheskaya horeohrafyya, dramaturhyya, horeohrafy-cheskyu image, folklore, genre, hudozhestvennost, choreographer, Pavel Vyrskyu.

В останні десятиліття проблема розвитку української народно-сценічної хореографії і реальне життя змушують шукати нові шляхи трансформації цього художнього напрямку і створення сучасних високоякісних художніх творів. Це викликано тим, що на тлі позитивних зрушень у народно-сценічному хореографічному мистецтві все частіше простежується схематизм і шаблонність при створенні танцювальних драматичних художніх творів.

Недостатня розробленість теорії в роботі балетмейстера-початківця над створенням танцювальної дієвої драматургії є однією з причин того, що в практиці постановочної роботи ще мають місце методологічно поверхові уявлення про значення режисерської розробки сюжету не тільки у розкритті виконавської і акторської індивідуальності талановитих танцюристів, а і у художньому освоєнні навколишнього світу через психологічно насичену дію, пройнятою боротьбою почуттів, конфліктів, зіткненням характерів сценічних персонажів. А головною причиною, можливо, навіть є захоплення великомасштабністю за кількістю учасників постановок і надмірно протяжними за часом виконання окремими танцювальними фрагментами, що призводить до суттєвого зменшення не лише сольних народних танцювальних партій, але й танців у виконанні двох-трьох артистів. А від цього в певній мірі втрачається видовищність концертного номера, бо фактично не використовується в якості базису для створення художньо-сценічних композицій різнобарвна палітра сценічно-драматичних жанрів, яка досить різноманітно представлена в українському танцювальному фольклорі та в традиційній ігровій народній культурі, елементи яких широко застосовувалися Павлом Вірським у його творчій практиці.

Актуальність зазначеної проблематики, її наукова і практична цінність, недостатня розробленість у фахових виданнях і обумовили вибір теми статті.

Мета дослідження – виявити роль, і значення сценічної драматургії у створенні сюжетних хореографічних творів на прикладі творчої діяльності всевітньо відомого українського балетмейстера Павла Вірського.

Теоретичне обґрунтування й узагальнення практичного досвіду відомих митців балетмейстерського мистецтва дають можливість наступним поколінням навчатися законам творення сценічної драматургії хореографічного твору. До них ми відносимо насамперед таких, як: К. Балог, М. Вантух, О. Гомон, М. Годенко, І. Мойсеєв, Н. Надеждина, О. Опанасенко, А. Сегаль, Т. Устинова і інші. Особливе місце серед них займає народний артист СРСР Павло Вірський, художній керівник Державного заслуженого академічного ансамблю танцю України з 1955 по 1975 рр.

Цим проблемам багато уваги приділяють хореографи, викладачі хореографічних спеціальностей вищих навчальних закладів, внесок яких у вітчизняне наукове дослідження та навчально-методичне забезпечення розвитку народно-сценічної хореографії і мистецтва балетмейстера дуже вагомий., зокрема, Д. Бернадська, О. Бігус, О. Бойко, В. Володько, І. Гутник, О. Колосок, К. Кіндер, С. Легка, Т. Павлюк, В. Шкориненко.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена метою, завданнями та проблематикою теми і полягає у тому, що в статті виявлена суттєва роль високоякісної сценічної драматургії, її значенню і впливу на формування творчих поглядів і задумів всевітньовідомого українського балетмейстера Павла Вірського.

У концертній програмі, створеною Павлом Вірським надзвичайно велику і багату за художньо-образним змістом групу танцювальних творів об'єднує сюжетний танець. За своєю сутністю – це своєрідні хореографічні п'єси з персонажами-танцюристами, кожен з яких має свій неповторний характер і яскраво виражену індивідуальність. Тому основними характеристиками танців і хореог-

рафічних композицій з розвинутим сюжетом є наявність високоякісної сценічної драматургії, лібрето[4, 19].

Мистецтво завжди відображає дійсність, прямо або опосередковано, з найбільшою повнотою або якусь її частину, свідомо прагнучи бути "дзеркалом" природи або її філософським мисленням. Тому успіх або поразка того чи іншого мистецького явища залежить від того, наскільки воно відгукується на реальні суспільні запити, співвідноситься з тим, що переживають, про що думають люди.

Творчість Павла Вірського була безпосередньо пов'язана і залежала від духовної атмосфери часу, напруженого суспільного життя.

Митець, як відомо, віддав чимало років оперній сценічній практиці. Саме тому творча логіка і підштовхувала його на союз з театральнo-музичною драматургією. Він добре розумів, що на всі запити професійного хореографічного мистецтва може відповісти тільки театр – театр танцю, в основі якого буде високоякісна драматургія. Потрібно було осмислити минуле, щоб з надією і без вагань зазирнути в майбутнє. Ці думки і стали вирішальними для подальшої творчої роботи Павла Вірського.

Необхідність швидкого відтворення подій, які відбувалися в країні, підштовхували балетмейстера на застосування сюжетності в програмі ансамблю. Проте при цьому було б помилково вважали, що Павло Вірський віддав данину якійсь "новій кон'юнктурі", швидко відгукуючись на швидкоплинні запити суспільного життя. Подібне міркування створює вельми поверхове уявлення про художню творчість великого майстра українського танцю. Адже важливо зрозуміти не лише, наскільки балетмейстер спроможний був відгукнутися на запити часу, художньо втілити знання, вже здобуті балетним театральним мистецтвом, але і те, що зробив, допомагаючи народному хореографічному мистецтву знайти шляхи і напрями розвитку.

Творчі здобутки митця народилися не на порожньому місці. В них відобразив свій досвід художньої практики театр переживання тих часів, який здобув новий творчий початок у хореографічному мистецтві Павла Вірського. Не можна забувати, що емоційність, натхненність цих творчих робіт залежала від духовних і художніх пошуків тих, хто працював поруч. Розвиток драматургії, сюжетності в народному хореографічному мистецтві дещо відставали від театру – від життя і були ще не належному високопрофесійному рівні.

Виходячи з набутого досвіду балетмейстера-постановника Павло Вірський відважився втілити в народний український танець закони театру, цінність якого невичерпна і донині. Саме цим зумовлений аналіз художньої практики балетмейстера 50-70-х років, коли стався злам завдяки застосуванню драматургії в народно-сценічному українському хореографічному мистецтві.

Застосування драматургії дало можливість Павлу Вірському й ансамблю позбутися штампів, традиційних схем роботи ансамблів. Копітка робота з режисурою й артистами балету допомагали запобігти багатьох помилок.

Щоправда, було б помилково стверджувати, що інші хореографи не зверталися до потенціалу драматургії у своїх творах. Та, на жаль, ніхто з них не зміг похвалитись таким довголітнім союзом з театром, масштабністю тем, ідейністю, що їх спромігся досягти Павло Вірський.

Його громадська позиція пробуджувала прагнення до досягнення глибин людської психології. Життя вимагало звернення до масштабних тем, особистої ідейної спрямованості, інтелектуальності, емоційності для їх вирішення.

Для балетмейстера-постановника вибір предмета, тематики твору було лише частиною задуму, хоча й, безперечно, важливої, тому що задум мав бути істинно художнім, новаторським, бо в іншому випадку і вдало вибрана тема не забезпечувала б успіху. Не завжди вихід за межі фольклору стверджує художнє відкриття великого масштабу. Багато що залежить і від обдарованості та світогляду митця.

Однією з масштабних робіт, які сконцентрували в собі згусток емоційних почуттів, можна назвати і хореографічну мініатюру „Подольночка” (муз. І. Іващенко), котра хоча і виконується невеликою кількістю виконавців, але повно розкриває художньо-образне бачення її героїв[1, 79]. Справа в тому, що багатьом балетмейстерам масштабність вбачається тільки в кількості виконавців. На жаль, іноді сучасні балетмейстери не можуть вмістити в свої твори проблеми сьогодення так само об’ємно і велично, як зробив це Павло Вірський.

У 60–70-х рр. виробнича тема в мистецтві піднімала проблеми сучасного виробництва, була "суспільно-художнім лідером", концентрувала в собі вимоги часу, приваблювала увагу не тільки мистецтва, але й економістів, філософів, соціологів, робітників, задовольняла не тільки їх професійні запити, але забезпечувала естетичну насолоду. Художнє осмислення людини, її праці – традиція нашого мистецтва, і балетмейстер також відгукнувся на запит часу. Зрозуміло, зовсім не "невідому землю" відкрив він у своїх постановках: "На кукурудзяному полі" (муз. і обробка І. Іващенко), "Шевчики" (муз. обробка Г. Завгороднього), "Вишивальниці" (муз. обробка І. Іващенко). Але ніхто з балетмейстерів так вдало і талановито не розкрив виробничу тему, як він[5, 22]. Не тільки на інтересі до відтворення виробництва тримався їх успіх у глядачів. Ці художньо-естетичні роботи були унікальним інструментарієм досягнення суспільства, тому що в сценічній формі розкривали не тільки виробничий процес, але й проблеми соціальних відносин між його учасниками. І лише з роками стає зрозумілим, що саме в цьому була в першу чергу їх сила. Ще і сьогодні ці творчі здобутки славетного митця співзвучні з новим часом, тому що були художньо досконалі. А його балетмейстерський талант був втілений у художньо-естетичних новаціях інтерпретацій і став переконливим свідченням його високої професійної майстерності.

Павло Вірський, балетмейстер-режисер, на межі 50-х рр. приніс з собою досвід покоління, для яких повсякденне життя було серйозним іспитом. У своїх творах прагнув показати драматизм буття людини в історичному розвитку, в колооберті справ і турбот, цінностей і ідеалів. Такий напрям у роботі – "бездонна криниця" для художнього пізнання. Герої і проблеми були близькими для тих, хто заповнював глядацький зал. Хореографія Павла Вірського хвилювала, в ній був живий біль, щира збентеженість. І за всім цим – індивідуальність автора, який розкриває внутрішній світ волелюбного українського народу, дівочу красу, мужність козаків, відданість, кмітливість, відвагу. Героїв об’єднує прагнення до ідеалу, любов до Вітчизни, до всього, що пробуджує життя. Вони прагнуть до істинно людських, відносин, до миру і злагоди. І не випадково перший

номер програми має назву "Ми з України" (муз. І. Іващенко та А. Філіпенка) [2, 253], а другий відділ відкриває хореографічна композиція "Добрий вечір" (муз. Б. Яровинського) [1, 105].

У його творах жив той драматизм і театральність, які не уклалися в звичайні стереотипи в народній хореографії. В них жила любов до героїв, яких він створив у світлі рампи.

Поки Павло Вірський працював над розвитком драматургії в народній хореографії, академізуючи і наближаючи її до театру, інші звинувачували його занедбанні і незбереженні "чистого" фольклору.

Але логіка підказувала Павлу Вірському необхідність більше звернутися до драматургії і підштовхувала на творчі пошуки. Жорсткі закони сцени змушували звертатися до класичної літератури не для внутрішньо-театральної полеміки, зняття "хрестоматійного глянцю", а для того, щоб відчути реальну історію і пульс життя. Так з'являються нові хореографічні полотна „Казка про любов" (муз. І. Іващенко), „Катерина" (муз. І. Іващенко), „Про що верба плаче" (муз. І. Іващенко та А. Мухи) і „Запорожці" (муз. Я. Лапинського) [5, с. 23].

Варто зазначити, що і ті твори, які не вийшли на сцену і не побачили світло рампи, відзначалися оригінальною театральною гармонією, народженою сміливим поєднанням фольклору і скрупульозним опрацюванням психологічного життя персонажів.

1967 року П. Вірський створив історично-революційний балет "Жовтнева легенда". Таких творів майже не було, але інакше і бути не могло, такі творіння завжди одиничні, унікальні [7, 232]. Балет, поставлений у співдружності з композитором Л. Колодубом, виявився важливим не тільки за своїми театральними надбаннями, не тільки новим художнім сприйняттям образів, високоякісною сценічною драматургією, але і принципово важливим як взірць сучасного підходу до дійсності. Павло Вірський відтворив образ революційного народу, прагнучи досягнути його в численних зв'язках з історією. Балетмейстер драматично осмислює дійсність, задає такий ідейно-художній масштаб, на який, на жаль, наша народна хореографія сьогодні не спроможна [1, 87].

Здійснення такої творчої роботи вимагало мужності, новаторства, професійної зрілості та мислення і, безумовно, напруження і як результат перед глядачами з'являються герої великого масштабу, сприймаючи драму ідей, як особисту, вбираючи в себе рух часу, пробуджуючи відповідальність за долю країни.

Не тільки в історичному колориті й оригінальності хореографії відображення ідей була сила цієї роботи, але і в розумінні історії в її розвитку. Павло Вірський і його ансамбль вдало поєднали народно-сценічний танець з драматургією, з конкретними життєвими проблемами – і з цього контакту виникла незвичайна ідейно-художня енергія, що підкорила глядачів, викликаючи неабиякий суспільний резонанс.

Митець послідовно прагнув осмислити зв'язок часу, його відгук у людській психології, в суспільній, моральній позиції. Особливо гостро це виявило себе в творчих роботах, пов'язаних з історичним і легендарним минулим. Так для Павла Вірського пам'ять про війну була не тільки свята, але й емоційно жива. Як наслідок – найважливіші вирішення композиційної побудови і драматичнос-

ті осмислення теми номерів. Таке осмислення можливе було тільки завдяки наближенню роботи ансамблю до театру, народженню ефекту миттєвого контакту з історією. А подумки об'єднавши всі хореографічні твори, присвячені подіям, пов'язаним з побутовою драмою, історичною, історико-революційною і воєнною темами під одну афішу, можна виявити важливу тенденцію: найкращі були створені Павлом Вірським.

Сценічна драматургія, яка була створена Павлом Вірським, змушувала замислитись над кардинальними проблемами народно-побутового життя, була неперевершеною драматургією сучасності. Постановки балетмейстера руйнували "стіну" і кордони між народами, знаходила живе співчуття в серцях глядачів. Діячі культури, мистецтвознавці, журналісти в усіх куточках землі визнавали мистецтво ансамблю неперевершеним. Так, газета "Советская Латвия" порівнювала програму концерту ансамблю навіть з багатоквітковим віночком, сплетеним з найяскравіших квітів національного хореографічного мистецтва, в якому життєрадісність, оптимізм і гумор втілені в танцювальних композиціях[5, 25].

Безперечно, драматургія Павла Вірського змусила всіх подивитись по-новому на український танець, на Україну як на велику державу, на емоційному рівні прилучитися до культури українського народу, зрозуміти його ментальність, відчувати його щирі прагнення.

Прагнення до акторського хореографічного мистецтва, до "диктатури" режисури балету, до художньої цілісності всієї вистави ансамблю народжували все нові і нові ідеї, і як наслідок – суворі вимоги до акторської майстерності виконавців. Такий принцип у творчій роботі Павла Вірського породив неабиякі акторські звершення, їх перелік зайняв би десятки сторінок, але, безумовно, що саме драматургія визначала рух його творчого процесу.

Добре відомі неодноразово виконувані народні пісні на сцені отримували зримість, дивуючи безкомпромісною сміливістю, винахідливістю, новаторством, філософською глибиною знайденої, опрацьованої художньої форми („Чумарочка”, „Хміль”) [5, 27].

Сьогодні шанувальників його творчості віддаляє від блискучої роботи балетмейстера-режисера Павла Вірського вже кілька десятиліть. Історичний час втручається в наше сприйняття не тільки мистецьких здобутків соціальної атмосфери минулого, змушує оцінити сучасну ситуацію, побачити результати новітніх зрушень суспільства. Такі твори, як "Запорожці" (муз. Я. Лапинського), „Чумацькі радощі (муз. обробка І. Іващенко, „Повзунець" (муз. обробка А. Хелемського), повертають нашу пам'ять у далеку історичну давнину, до першоджерел. Життєва конкретність у цих творах пронизана "великими лініями історизму", яку ми відчуваємо зримо[6, 70].

Павло Вірський постійно спрямовував свій талант на відчуття й відтворення не тільки театральності, але й драматургічної природи народного побуту. У своїх постановках він доторкається до основ скарбниці життя. Минуле і сучасне для нього величний синтез, прекрасна цілісна гармонія, котрі ніколи не розірвати.

Сьогодні необхідно по-новому переосмислити творчу спадщину Павла Вірського, як і всю спадщину видатних балетмейстерів України ХХ століття.

Звернення до спадщини Павла Вірського – це не повернення до догматики, це шлях до аналізу й творчого подолання кризи у співвідношенні артиста балету і режисера-хореографа.

Важливо зрозуміти й оцінити закономірність творчого пошуку Павла Вірського. Насамперед, це єдність ідейно-естетичної позиції, постійний рух від глибини фольклору до академічно відпрацьованого танцю, логічна простота лексики, різножанровість, оригінальність, внутрішнє осмислення народного характеру, осягнення традиційних витоків, відчуття сучасності... І справа, мабуть, не в переліку, а у визначенні важливості цих тенденцій.

У телевізійному фільмі "Народження танцю" (кіностудія Довженка, 1974р.) Павло Вірський висловлює думку, що мистецтво наше, його зміст і форма виростають з життя народного, а характерною особливістю творчості є прагнення показати образ народу в народному танці, а не тільки рухами і малюнками самого танцю.

Народно-хореографічні сюжети, відтворені у сценічних варіантах Павлом Вірським під час роботи у Державному заслуженому академічному ансамблі танцю України, безумовно, явище унікальне. Створюючи свої художньо-сценічні композиції і мініатюри він безпосередньо не відтворював ці танці та народні ігри в хореографічному мистецтві, яке представляв його творчий колектив, а лише брав їх за основу і створював театральну-хореографічне дійство, розкриваючи внутрішню красу народного танцю і його безпосередність. А все це мало величезний емоціонально-естетичний вплив на широку глядацьку аудиторію всього світу.

Література

1. Боримська Г. Самоцвіти українського танцю / Генрієта Боримська. – К. : Мистецтво, 1971. – 132 с.
2. Василенко К.Ю. Український танець : підручник для спец. ін-тів культури / Кім Юхимович Василенко. – К. : ІПК ПК, 1997. – 282 с.
3. Вірський П. П. У вихорі танцю : репертуар. зб. / П. П. Вірський. — К. : Мистецтво. — (Бібліотечка художньої самодіяльності "Райдуга") № 7. – Вип. IV. – 1981. – 85 с.
4. Колосок О.. Стельові особливості танців Східної України /. Олександр Петрович Колосок – К., 2001. – 22 с.
5. Литвиненко В. А. Зразки народної хореографії. Підручник / В. А. Литвиненко. – К : Альтепрес. – 2008. – 467 с.
6. Павло Вірський : [життєвий і творчий шлях] / упоряд. Ю.В. Вернигор, Є. І. Досенко. – Вінниця : Нова книга, 2012.–320 с.
7. Станишевский Ю. Украинский балетный театр : история и современность / Ю. Станишевский. – К. : Муз. Україна, 2008. – 411 с.